

ІНДИКАТОРИ ОЦІНКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ВІДПОВІДНО ДО АНАЛІТИЧНИХ ПОТРЕБ

В статті розглянуто теоретичні підходи до оцінки економічної безпеки під кутом ресурсного підходу. Обґрунтовано доцільність використання параметрів її оцінки: трудові, матеріало-виробничі, техніко-технологічні, фінансові. Запропоновано використовувати показники оцінки економічної безпеки у розрізі ресурсних параметрів її оцінки. Визначено параметри оцінки складу, структури, динаміки ресурсів. Обґрунтовано доцільність використання показників ефективності. Визначено індикатори економічної безпеки у розрізі теорій розвитку.

Ключові слова: економічна безпека, ресурсна безпека, корпоративні ресурси, фінансово-виробничі ресурси, ресурсні параметри оцінки.

RZAYEVA T., PASTUKH O.
Khmelnytsky National University**INDICATORS OF EVALUATION AND PROVISION OF THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE IN ACCORDANCE WITH ANALYTICAL NEEDS**

The article considers the theoretical approaches to the estimation of economic security at the angle of the resource approach. The expediency of using the parameters of its estimation is substantiated: labour, material-production, techno-technological, financial. It is suggested to use indicators of economic safety assessment in terms of resource parameters of its estimation. The parameters of estimation of composition, structure, dynamics of resources are determined. The expediency of using efficiency indicators is substantiated. The indicators of economic security are defined in terms of theories of development.

Keywords: economic security, resource safety, corporate resources, financial and production resources, resource parameters of estimation.

Постановка проблеми. За умов нестійкої динаміки економіки країни дослідження та оцінка рівня економічної безпеки набувають першочергового значення. Результативність діяльності господарюючих суб'єктів значною мірою залежить від стану їх економічної безпеки. Нестабільність діяльності підприємств підвищує рівень залежності результатів їх діяльності від впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Крім того ефективність діяльності підприємства напряму залежить від рівня їх економічної безпеки, яка, в свою чергу, знаходиться в залежності від результативності та ефективності функціонування підприємства. Крім того рівень економічної безпеки господарюючого суб'єкта може впливати на рівень його конкурентоспроможності, ділової активності. Ситуація, що склалася, доводить доцільність дослідження стану економічної безпеки, його оцінки та підтримки. Умови часу вимагають розробки індикаторів оцінки економічної безпеки відповідно до її функціональних складових. Отже, на сьогодні є важливим визначити та обґрунтувати показники (індикатори) оцінки та забезпечення рівня економічної безпеки, відповідно до аналітичних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінки, підтримки та забезпечення економічної безпеки досліджували науковці всіх рівнів. Провідними дослідниками зазначених питань досліджували Андрушків Б.М., Ареф'єва О.В., Бланк І.А., Войнаренко М.П., Грунін О.А., Зубік В.Б., Зубік Д.В., Камлик М.І., Кузенко Т.Б., Покропивний С.Ф., Реверчук Н.Й., Рудницька О.В. та ін.

В процесі дослідження існуючих теоретичних підходів до оцінки економічної безпеки нами було виділено такі напрями її дослідження: через захищеність законних та життєво важливих його інтересів підприємства через правовий аспект його діяльності; як стан, що забезпечує стійкий розвиток підприємства; у руслі фінансового підходу, через розкриття фінансових характеристик; через стан ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства. Найбільш поширеним напрямом оцінки економічної безпеки, який підтримує більшість науковців є напрям оцінки, що базується на оцінці ефективності використання корпоративних ресурсів. Розгалуженість площин дослідження зумовили необхідність узагальнення та укрупнення показників (індикаторів) оцінки економічної безпеки за основними напрямками, що відповідають напрямам аналітичного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних підходів до розуміння економічної безпеки, що ґрунтується на ресурсному підході та розглядається як стан ефективності використання корпоративних ресурсів і обґрунтування показників (індикаторів) його оцінки.

Основні матеріал дослідження. Для здійснення своєї діяльності всі господарюючі суб'єкти використовують певні види фінансово-виробничих ресурсів. Ефективність використання ресурсів обумовлює процес формування проміжних та кінцевих результатів діяльності підприємства, оптимізацію процесу формування його доходів та витрат, рівень його ділової активності, фінансовий стан, рівень економічної безпеки та ін. Саме стан фінансово-виробничих ресурсів та ефективність їх використання формують стан економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Важливо наголосити, що за умов інтеграційних процесів фінансові ресурси неможливо розглядати окремо від виробничих, причому виробничі ресурси на певному етапі є похідною від фінансових і навпаки. Функціонування підприємства передбачає використання й відтворення необоротних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Вихідним моментом діяльності будь-якого підприємства є кругообіг та перевтілення ресурсів [7, с. 21].

Фінансово-виробничі ресурси представляють собою комплексну взаємозалежність та взаємозв'язок складових ресурсного потенціалу підприємства, що формується залежно від потреб виробництва з метою отримання економічних вигод у майбутньому. Відповідно можна виділити наступні особливості фінансово-виробничих ресурсів:

- ресурси є невід'ємною складовою ресурсного потенціалу операційної діяльності суб'єкта господарювання;
- структура ресурсів складна, але гнучка та динамічна і знаходиться у тісному зв'язку з процесом виробництва;
- використання будь-яких видів ресурсів відбувається в комплексі та передбачає зміну форми їх прояву і відтворення у процесі фінансово-господарської діяльності [7, с. 23].

Зупинимось на розумінні економічної безпеки як стану ресурсів підприємства. Грунтуючись на попередніх дослідженнях під кутом ресурсного підходу доцільно вивчати економічну безпеку підприємства за матеріально-виробничими параметрами, трудовими параметрами, техніко-технологічними та фінансовими параметрами. На разі існує досить багато різних широких і вузько спрямованих підходів до суті економічної безпеки підприємства. Це пояснюється різноманітністю факторів, які впливають на діяльність установ.

Так на думку Покропивного С.Ф. економічна безпека представляє певний стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки та устаткування) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування, динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішніх і зовнішніх негативних впливів (загроз) [4, с.334].

Грунін О.А. вивчає економічну безпеку як стан суб'єкта господарювання, за якого він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення чи захисту від існуючих небезпек та загроз чи інших непередбачуваних обставин, при тому в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику [5, с.37-38]. Стан найбільш ефективного використання ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні та в майбутньому [11].

Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. досліджують економічну безпеку підприємства як стан ефективного використання ресурсів підприємства та наявних ринкових можливостей для запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам, і забезпечення тривалого виживання та стійкого розвитку на ринку відповідно до обраної господарюючим суб'єктом місії [2, с.18].

Судоплатов А.П., Лекарев С.В. розглядають економічну безпеку підприємства як стан правових, економічних та виробничих відносин, а також матеріальних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів, що виражає здатність підприємства до стабільного функціонування [12, с. 3].

Бланк І.А. [3] вивчає економічну безпеку підприємства як становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому.

Поснова Т.В. [8, с. 5] наголошує, що економічна безпека підприємства – це стан, за якого підприємство здатне створювати матеріальні та фінансові ресурси, що є достатнім для життя та розвитку особистості, соціальної, воєнно-політичної стабільності суспільства, а також створює умови для економічного зростання.

У даному контексті є доцільним розглянути економічну безпеку через призму фінансового підходу. Фінансовий підхід до формування поняття «економічна безпека підприємства» передбачає стабільність фінансових показників незалежно від стану зовнішніх та внутрішніх загроз, які не пов'язані з форс-мажорними обставинами.

Реверчук Н.Й. акцентує, що економічна безпека – це система активного захисту від можливих матеріальних, людських і фінансових втрат, у якій наявні чи можливі збитки, менш від встановлених норм [9, с.21]. Андрушків Б.М. підкреслює, що економічна безпека – це економічний стан підприємства, сталий до внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, не пов'язаний з форс-мажорними обставинами; створення таких умов його діяльності, за яких забезпечується надійний захист економічних інтересів від різних загроз [1, с.23]. Рудницька О.В. вважає, що економічна безпека – це комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарчих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів [11].

Множинність визначень поняття економічної безпеки передбачає конкретизацію показників, що її характеризують. Так, пропонується для оцінки рівня ресурсної безпеки вивчати показники (індикатори), що характеризують безпеку основних фондів та безпеку запасів (табл. 1).

Таблиця 1

Показники оцінки рівня ресурсної безпеки підприємства за складовими [10]

Напрями формування	Індикатори
Безпека основних засобів	введення в дію основних промислових фондів; частка основних засобів у вартості майна; темп змін частки основних засобів у вартості майна, темп змін фондівддачі; співвідношення сум залишкової вартості основних засобів та статутного і додаткового капіталу, фондівддача; рентабельність основних фондів
Безпека запасів	сума матеріальних витрат; частка запасів у вартості майна; темп змін частки запасів у вартості майна, темп змін запасівддачі, темп змін рентабельності матеріальних ресурсів; коефіцієнт запасівддачі; рентабельність матеріальних ресурсів

Важливим є дослідити показники, що використовуються для аналізу стану фінансової безпеки підприємства. Чи не найважливішими показниками є показники рентабельності, а саме рентабельність основної діяльності. Для дослідження фінансової безпеки використовують коефіцієнт оборотності оборотних коштів, середній залишок оборотних активів, коефіцієнт фондоємності активів, коефіцієнт покриття поточної заборгованості, показник рентабельності основної діяльності торговельного підприємства тощо. Більш розширено індикатори класифікують відповідно належності до складових фінансової безпеки, у розрізі фінансової, фіскальної, інвестиційної (табл. 2).

Таблиця 2

Система показників оцінки рівня фінансової безпеки підприємства за складовими [10]

Напрями формування	Індикатори
Фінансова	розмір дебіторської та кредиторської заборгованості з контрагентами, середній термін оплати дебіторської та кредиторської заборгованості, запас фінансової міцності; коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами; темп змін коефіцієнту забезпеченості власними оборотними коштами, темп змін фінансової незалежності, темп змін ліквідності; темп змін маневреності власних коштів, темп змін фінансової стійкості, темп змін рентабельності власного капіталу; коефіцієнт маневреності власних коштів, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт загальної ліквідності; рентабельність власного капіталу
Фіскальна	заборгованість перед бюджетом; темп змін коефіцієнта покриття заборгованості перед бюджетом, темп змін ефективності зобов'язань; коефіцієнт покриття заборгованості перед бюджетом; ефективність зобов'язань
Інвестиційна	довгострокові кредити; темп змін рентабельності інвестицій; рентабельність (капітальних) інвестицій

Проведені дослідження щодо розуміння суті економічної безпеки, її функціональних складових, індикаторів їх оцінки вважаємо за доцільне зазначити наступні напрями формування показників оцінки ресурсної безпеки під кутом ресурсного підходу, за такими параметрами: трудові параметри, матеріально-виробничі, техніко-технологічні, фінансові.

Відповідно до трудових параметрів оцінки економічної безпеки вважаємо за доцільне виділити такі напрями формування показників (індикаторів): показники оцінки забезпеченості підприємства робочою силою (абсолютні та відносні відхилення); показники структури персоналу у розрізі їх категорій та динаміка за ними; показники руху робочої сили у розрізі категорій та динаміка за ними; показники ефективності використання робочої сили (з використанням для розрахунків інформації фінансової та статистичної звітності). За матеріально-виробничими параметрами доцільно використати такі показники діагностики економічної безпеки: показники складу, структури та руху запасів, ефективності їх використання (оборотність запасів у розрізі їх складових: кількість оборотів, тривалість одного обороту); показники ефективності використання матеріалів (матеріалівддачі, витратівддача матеріалів, доходівддача, прибутковість (збитковість)). За техніко-технологічними параметрами доцільно виокремити такі показники (індикатори): показники складу та структури основних засобів у розрізі їх груп та динаміки за ними; показники руху основних засобів; показники ефективності використання всіх основних засобів та у розрізі їх груп (фондовіддачі, витратівддача основних фондів та їх активної частини, доходівддача, прибутковість (збитковість)). У розрізі оцінки використання фінансових ресурсів (власного та запозиченого капіталу): показники фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, якості фінансування, оцінки фінансового потенціалу, показники витратівддача власного та запозиченого капіталу, його доходівддача, прибутковість (збитковість); взаємозв'язок та взаємозалежності темпів зростання показників фінансової звітності (оцінка ділової активності, конкурентоспроможності (операційної безпеки, балансової напруги), інвестиційної привабливості, ймовірності банкрутства та ін).

Висновки. В результаті дослідження запропоновано вивчати індикатори економічної безпеки за такими параметрами: трудові параметри, матеріально-виробничі, техніко-технологічні, фінансові. Використання зазначених параметрів для оцінки стану економічної безпеки дасть змогу комплексно оцінити стан фінансово-виробничих ресурсів та своєчасно розробити систему заходів для забезпечення та підтримки стану економічної безпеки на оптимальному рівні.

З метою підтримки економічної безпеки є доцільним проводити її аналіз за такими напрямками формування індикаторів її оцінки у розрізі запропонованих параметрів, а саме:

- оцінка складу, структури, руху та динаміки ресурсів у розрізі параметрів її оцінки;
- оцінка показників ефективності використання ресурсів за параметрами їх оцінки;
- оцінка взаємозв'язку та взаємозалежності темпів зростання показників фінансової звітності у розрізі теорій розвитку.

Література

1. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / за наук. ред. Б. М. Андрушківа. – Тернопіль : Терно-граф, 2008. – 424 с.
2. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 170 с.
3. Бланк І.А. Управління фінансовою безпекою підприємства / І.А. Бланк. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2009. – 784 с.
4. Економіка підприємства / заг. ред. С.Ф. Покропивного. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
5. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О.Грунин. – СПб : Питер, 2002. – 160 с.
6. Такулов З. Сутність поняття «Економічна безпека підприємства»: неінституціональний підхід / З. Такулов // Схід. – 2005. – № 6(72). – С. 35–37.
7. Ділова активність підприємств: проблеми аналізу і оцінки: монографія / М.П. Войнаренко, Т.Г. Рзаєва. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 284 с.
8. Поснова Т.В. Механізм функціонування соціальної складової економічної безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.01 / Т. В. Поснова. – К., 2008. – 19 с.
9. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : [монографія] / Н.Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
10. Роженко О. В. Обґрунтування системи показників оцінки рівня економічної безпеки торговельних підприємств [Електронний ресурс] / О. В. Роженко. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4354>
11. Рудницька О.В. Антикризіві заходи національних господарств та виклики для економіки України в посткризовий період [Електронний ресурс] / О.В. Рудницька. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Rudnitskaia.pdf.
12. Судоплатов А. П. Безопасность предпринимательской деятельности : [практ. пособие] / А.П. Судоплатов, С.В. Лекарев. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 381 с.

Надійшла: 23.09.2017; рецензент: д. е. н., проф. Ведерніков М.Д.